

ONA TILI MASHG‘ULOTLARIDA MUSTAQIL TA’LIMNI TASHKIL ETISH

G‘aniyeva Shahnoza Boyqobil qizi

Qashqadaryo viloyati Kitob tumani 2-son texnikumi

Ona tili va adabiyot fani o‘qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada ona tili mashg‘ulotlarida talabalarning mustaqil ta‘limini tashkil etishning nazariy asoslari va amaliy yo‘llari yoritilgan. Mustaqil ta‘lim shaxsning o‘z bilim faoliyatini rejalashtirish, axborot manbalari bilan ishlash, olingan bilimlarni tahlil qilish va amaliyotda qo‘llash ko‘nikmalarini shakllantiruvchi muhim omil sifatida talqin etiladi. Maqolada mustaqil ishlarning turlari (lug‘atlar va manbalar bilan ishlash, matn tahlili, ijodiy ish, taqdimot va loyiha tayyorlash, test va mashqlar bajarish), ularni tashkil etish bosqichlari, o‘qituvchining yo‘naltiruvchi roli hamda nazorat va baholash usullari tahlil qilingan. Shuningdek, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va elektron ta‘lim resurslaridan mustaqil ta‘limda foydalanish imkoniyatlari ko‘rsatib berilgan. Texnikum talabalari bilan olib borilgan amaliy tajriba asosida mustaqil ta‘limni samarali tashkil etish yuzasidan tavsiyalar berilgan.

Kalit so‘zlar: ona tili ta‘limi, mustaqil ta‘lim, mustaqil ish, bilim olish ko‘nikmasi, matn ustida ishlash, ijodiy faoliyat, interfaol metodlar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, nazorat va baholash, kompetensiya.

Kirish

Bugungi kunda ta‘limning bosh maqsadi talabaga tayyor bilimlarni yetkazish emas, balki uni mustaqil ravishda bilim olishga, izlanishga, fikrlashga va o‘z fikrini ravon ifodalashga o‘rgatishdan iborat. O‘zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrda qabul qilingan “Ta‘lim to‘g‘risida”gi qonunida mustaqil ta‘lim alohida

ta'lim shakli sifatida e'tirof etilgan bo'lib, unda shaxsning o'z ehtiyojidan kelib chiqib mustaqil ravishda bilim olishi davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanishi belgilab qo'yilgan. Shuningdek, 2019-yil 21-oktabrda qabul qilingan "O'zbek tilining davlat tili sifatidagi nufuzi va mavqeyini tubdan oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Prezident farmoni ona tili ta'limining sifatini oshirishni, yoshlarda ona tiliga muhabbat va undan ongli foydalanish madaniyatini shakllantirishni dolzarb vazifa qilib belgiladi.

Ona tili - barcha fanlarni o'zlashtirishning kaliti, tafakkur va nutq madaniyatining poydevoridir. Biroq amaliyot shuni ko'rsatadiki, ayrim talabalar qoidalarni yodlab olsalar-da, ularni mustaqil ravishda amaliyotda - matn yaratishda, fikr bayon etishda, manbalar bilan ishlashda qo'llay olmaydilar. Buning asosiy sababi - mashg'ulotlarning o'qituvchi faoliyatiga asoslangan an'anaviy tarzda tashkil etilishi, talabaning esa ko'proq tinglovchi va bajaruvchi vazifasida qolishidir. Shu bois ona tili mashg'ulotlarida mustaqil ta'limni ilmiy asosda, tizimli tashkil etish hozirgi kunning dolzarb pedagogik muammolaridan biri hisoblanadi. Mazkur maqolaning maqsadi - ona tili mashg'ulotlarida mustaqil ta'limni tashkil etishning mazmuni, shakllari va metodlarini tahlil qilish hamda texnikumdagi amaliy tajriba asosida tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Mustaqil ta'limning mohiyati va nazariy asoslari

Mustaqil ta'lim - talabaning o'qituvchi rahbarligida yoki uning bevosita ishtirokisiz, lekin uning topshirig'i va metodik yo'l-yo'rig'i asosida amalga oshiriladigan maqsadli bilish faoliyatidir. Pedagogika fanida mustaqil ish ta'lim jarayonining ham vositasi, ham natijasi sifatida qaraladi: u bir tomondan bilimlarni mustahkamlash vositasi bo'lsa, ikkinchi tomondan shaxsda mustaqillik, mas'uliyat, irodaviy sifatlar va o'z-o'zini boshqarish ko'nikmalarini tarbiyalaydi. Mustaqil ta'lim g'oyalari Sharq mutafakkirlari merosida ham chuqur ildizga ega: Abu Nasr

Forobiy, Abu Rayhon Beruniy va Alisher Navoiy asarlarida ilmni o‘z mehnati, izlanishi va tafakkuri bilan egallash insonning eng oliy fazilati sifatida ulug‘langan.

Mustaqil ta’lim samarali bo‘lishi uchun u quyidagi didaktik talablarga javob berishi lozim: topshiriqning maqsadi aniq belgilangan bo‘lishi; topshiriq talabaniing imkoniyatlariga mos, lekin uni rivojlantiruvchi xarakterda bo‘lishi; bajarish algoritmi yoki metodik ko‘rsatma berilishi; natija albatta tekshirilishi va baholanishi; topshiriqlar oddiy nusxa ko‘chirishdan ijodiy izlanishga qarab bosqichma-bosqich murakkablashib borishi. Olimlar mustaqil ishlarning to‘rt darajasini farqlaydilar: namuna asosidagi (reproduktiv), rekonstruktiv-variantiv, qisman izlanishli (evristik) va ijodiy-tadqiqot xarakteridagi mustaqil ishlar. Ona tili mashg‘ulotlarida ana shu to‘rt darajaning barchasidan o‘rinli foydalanish talabaniing bilish faoliyatini izchil rivojlantiradi.

Ona tili mashg‘ulotlarida mustaqil ta’limni tashkil etish yo‘llari

Tajriba shuni ko‘rsatadiki, ona tili mashg‘ulotlarida mustaqil ta’limning quyidagi shakllari yuqori samara beradi.

Matn ustida mustaqil ishlash. Talabalarga matni o‘qib, uning mavzusi va asosiy g‘oyasini aniqlash, reja tuzish, tayanch so‘zlarni ajratish, matni qisqartirib yoki kengaytirib qayta bayon qilish, uslubiy xatolarni topib tahrir qilish kabi topshiriqlar beriladi. Bunday ishlar talabaniing o‘qish savodxonligini, matni tushunish va tahlil qilish kompetensiyasini rivojlantiradi.

Lug‘atlar va manbalar bilan ishlash. “O‘zbek tilining izohli lug‘ati”, imlo va sinonimlar lug‘atlari bilan mustaqil ishlash talabaniing so‘z boyligini oshiradi, so‘zning ma’no qirralarini his qilishga o‘rgatadi. Masalan, bitta so‘zning izohli lug‘atdagi barcha ma’nolarini aniqlab, har biriga gap tuzish topshirig‘i ham lug‘aviy, ham grammatik ko‘nikmalarni birga rivojlantiradi.

Ijodiy ishlar. Insho, esse, taqriz, maqola, e’lon, rasmiy xat va tarjimai hol yozish kabi topshiriqlar talabaning fikrini mustaqil, mantiqiy va savodli bayon etish malakasini shakllantiradi. Ijodiy ishlarni kasbga yo‘naltirish - masalan, texnikum talabalariga o‘z kasbi haqida esse yozdirish - ularning qiziqishini yanada oshiradi.

Loyiha va taqdimot tayyorlash. “Shevamiz va adabiy til”, “Reklama tilining o‘ziga xosligi”, “Ko‘cha e’lonlaridagi imlo xatolari” kabi mavzularda kichik tadqiqot o‘tkazib, natijalarni taqdimot shaklida himoya qilish talabalarda izlanuvchanlik, axborotni saralash va ommaviy nutq ko‘nikmalarini tarbiyalaydi.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish. Elektron darsliklar, ta’lim platformalari, onlayn test dasturlari va mobil ilovalar mustaqil ta’limni zamon talablariga mos tashkil etish imkonini beradi. Talaba o‘ziga qulay vaqtda mashqlarni bajarib, natijasini darhol ko‘rishi uning o‘z-o‘zini nazorat qilish ko‘nikmasini rivojlantiradi.

Mustaqil ta’limni tashkil etishda o‘qituvchining roli buyruq beruvchidan yo‘l ko‘rsatuvchi maslahatchiga aylanadi: u topshiriqni tanlaydi va tabaqalashtiradi, metodik ko‘rsatma beradi, bajarish jarayonini kuzatadi, qiyinchilikka uchragan talabaga yordam beradi va natijani xolis baholaydi. Nazorat shakllari xilma-xil bo‘lishi - og‘zaki himoya, o‘zaro tekshirish, portfolio, reyting ballari - talabaning mas’uliyatini oshiradi. Kitob tumani 2-son texnikumida olib borilgan kuzatishlar shuni ko‘rsatdiki, mustaqil ishlar tizimli yo‘lga qo‘yilgan guruhlarda talabalarning yozma savodxonligi, lug‘at boyligi va darsdagi faolligi sezilarli darajada o‘sadi, ular o‘z fikrini erkin va asosli bayon etishga intiladigan bo‘ladilar.

Xulosa

Mustaqil ta’lim ona tili mashg‘ulotlarining ajralmas tarkibiy qismi bo‘lib, u talabaning bilish faolligini, ijodiy tafakkurini va nutq madaniyatini rivojlantirishning eng muhim omillaridan biridir. Mustaqil ta’lim samarali bo‘lishi uchun topshiriqlar

aniq maqsadli, talabaning imkoniyatiga mos va bosqichma-bosqich murakkablashib boruvchi bo'lishi, metodik ko'rsatmalar bilan ta'minlanishi hamda natijalar muntazam nazorat qilinib, rag'batlantirib borilishi lozim. Matn ustida ishlash, lug'atlar bilan ishlash, ijodiy ishlar, loyiha-taqdimotlar va zamonaviy axborot texnologiyalaridan uyg'un foydalanish talabada o'z ustida mustaqil ishlash ehtiyojini shakllantiradi. Ana shunday ehtiyoj shakllangan talaba nafaqat ona tili fanini puxta o'zlashtiradi, balki butun umri davomida mustaqil bilim olishga qodir, raqobatbardosh shaxs bo'lib yetishadi. Bu esa mamlakatimizda amalga oshirilayotgan ta'lim islohotlarining bosh maqsadiga to'la mos keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi O'RQ-637-son "Ta'lim to'g'risida"gi qonuni. Toshkent, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 21-oktabrdagi PF-5850-son "O'zbek tilining davlat tili sifatidagi nufuzi va mavqeyini tubdan oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmoni. Toshkent, 2019.
3. To'xliyev B., Shamsiyeva M., Ziyodova T. O'zbek tili o'qitish metodikasi. Toshkent: Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2010. 168 b.
4. G'ulomov A., Qodirov M., Yo'ldosheva Sh. Ona tili o'qitish metodikasi. Toshkent: Fan va texnologiya, 2012. 240 b.
5. Yo'ldoshev J.G'., Usmonov S.A. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni amaliyotga joriy qilish. Toshkent: Fan va texnologiya, 2008. 132 b.
6. Tolipov O'.Q., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. Toshkent: Fan, 2006. 261 b.
7. Mavlonova R., To'rayeva O., Xoliqberdiyev K. Pedagogika. Toshkent: O'qituvchi, 2010. 512 b.

8. Pidkasistiy P.I. Samostoyatel'naya poznavatel'naya deyatelnost shkolnikov v obuchenii. Moskva: Pedagogika, 1980. 240 s.
9. Zimnyaya I.A. Pedagogicheskaya psixologiya. – Moskva: Logos, 2004. 384 s.
10. Holec H. Autonomy and Foreign Language Learning. – Oxford: Pergamon Press, 1981. 87 p.
11. Little D. Learner Autonomy: Definitions, Issues and Problems. Dublin: Authentik, 1991. 62 p.
12. Benson P. Teaching and Researching Autonomy in Language Learning. 2nd ed. Harlow: Pearson Education, 2011. 296 p.
- 13.